

*Prof. E. Kivela
Lindenberg
Meerwald
E. H.
26742.*

Endel BERENDSEN
stud.iur.

ESTONIAN
SIGUSTEADUSKONNA
26. mail 1942
105
TARTU

*A. A. Kivela
28.5.42*

S U N D P A R T I M I N E
B G B -s

Diplomitöö

*A. A.
2508.*

T a r t u 1 9 4 2

*Lõpetanud 3. juunil 1942.a.
õigusteaduskonnas.*

S i s u k o r d

=====

§ 1. Sissejuhatus	lk. 4
§ 2. Sundosa rooma õiguses	6
§ 3. Sundpärimise mõiste	11
§ 4. Sundpärimise eeldused	15
§ 5. Sundpärijad	17
§ 6. Sundosa arvutamine	21
§ 7. Sundosakohustuse täitjad	27
§ 8. Sundpärimise mõju õigustoimingutele elavate vahel	30
§ 9. Sundosast ilmajätmine ja selle kitsendamine . .	34
 K a s u t a t u d k i r j a n d u s	 39

§ 1. S i s s e j u h a t u s .

Pärimise alustena tuntakse seadust, testamenti ja lepingut. Kui pärandusejätja pole kasutanud talle seaduse poolt antud võimalust oma vara saatuse määramiseks peale tema enese surma lepinguga või testamendis, määrab seadus ise, kes peavad pärima tema vara. Seadusjärgsete pärijatena esinevad kõigis seadusandlusis veresugulased ja abikaasa, sealjuures igas õiguspiirkonnas erinevas ulatuses. Testamentiga või lepinguga võib pärandusjätja määrata oma varanduse võõrastele isikutele ja oma lähemad sugulased sellest hoopis ilma jätta. Väga sageli on aga pärandusjätja varanduse kogumisel kaasa aidanud tema perekonnaliikmed. Oleks äärmiselt ebaõiglane, kui need nüüd pärandist täiesti ilma jääksid ja see täies ulatuses võõrastele isikutele langeks. Et takistada selliste nähete ilmnest, on seadusandlused pidanud tarvilikuks pärandusjätja korraldusvabaduse piiramise temast järelejääva varanduse suhtes.

Selline pärandusjätja korraldusvabaduse piiramine seaduse poolt temast mahajääva varanduse suhtes kannab sundpärimise nimetust. S u n d o s a e l l m õ i s t e t a k s e p ä r a n d i o s a , m i s l a n g e b i g a l j u h u l l ä h i m a i l e v e r e s u g u l a s i l e v õ i a b i k a a s a l e , o l e n e m a t u l t p ä r a n d u s j ä t j a s u r m a p u h u -

sest korraldusest.

Sundpärimine on arenenud rooma õigusest, kus ta alguses esines formaalse, hiljem materiaalse sundosaõigusena. Rooma õigusest kandus sundpärimise instituut edasõ teiste Euroopa maade õiguskordadesse. Teda tunnevad peaaegu kõik õiguskorrad. Kuid siiski ei tunne sundpärimist meie kehtiv pärimisõigus - Balti Eraseadus. Tegelikult sisaldab BES küll ka sundpärimist käsitlevaid norme, kuid need on kehtivad vaid Kuramaa kohta. Küll tunneb sundpärimist saksa õigus. BGB's esineb sundpärimine materiaalse sundosaõigusena. Järgnevalt asumeegi vaatlema sundpärimise instituuti kujul, nagu ta esineb kehtivas saksa õiguses.

§ 2. S u n d o s a r o o m a õ i g u s e s .

Juba vanas Roomas oli pärandusjätja kitsendatud oma korraldusvabaduses temast surma puhul mahajääva vara suhtes. XII tahvli seadustega oli küll antud täielik testeerimisvabadus, kuid õige pea hakati seda piiramatut testeerimisvabadust siiski piirama. Piiramine ise toimus familias huvides. Ei peetud enam loomulikuks, et pater familias määrab vara, mille kogumisel terve familias on kaasa aidanud, mõnele isikule väljaspool familiat. Esialgsed kitsendused olid väga kitsulatuslikud ja kandsid rohkem formaalset ilmet. Selline formaalsete kitsendustega piiratud testeerimisvabadus püsis vana tsivillõiguse ajal. Centumviride kohtute tegevuse ajal anti nende poolt formaalsele testeerimisvabaduse piiramisele teatav reaalne sisu. Formaalse testeerimisvabaduse piiramise asemele, mida nimetati f o r m a a l s e k s s u n d p ä r i m i s õ i g u s e k s, astus nn. m a t e r i a a l n e s u n d p ä r i m i s õ i g u s. Kui formaalne sundpärimisõigus seisnes vaid kohustuses nimetada testamendis s u i h e r e d e s'i, kohustas materiaalne sundpärimisõigus jätma neile teatava osa pärandist. Justinianus tõi omakorda muudatusi sellesse korda, rajades nn. uue formaalse sundpärimisõiguse. Selle järgi pidid ülenejad oma alanejaid ja alanejad oma ülenejaid pärijaiks nimetama, kui nende pärandist

ilmajätmiseks polnud mingit seaduslikku alust.

Rooma õiguse järgi võime sundpärimisõigust de-fineerida kui
t e s t e e r i m i s v a b a d u s e s e a d u s l i k k u
p i i r a m i s t m i t t e t e s t a m e n d i j ä r g s e t e
p ä r i j a - t e ^l k a s u k s .

Vana formaalne sundpärimisõiguse seisnes selles, et testaator
pidi sui heredes, s.t. järelelulejad, kes tema surmaga
mabanesid ja muutusid persona sui iuris'teks, nimetama pärijaiks
või nad sõnaselgelt pärandist ilma jätma. Ei pidanud ta testamendi
koostamisel neid nõudeid silmas, muutus testament tühiseks. Siin pol-
nud oluline, kui suure osa peale keegi pärijaiks nimetati. Samuti ei
vajanud pärandist ilmajätmine erilist põhjendamist ega põhjuste
nimetamist. Nõutav oli ainult, et sui'd oleksid testamendis nimeta-
tud. Küll muutus testament ka siis kehtetuks, kui temas olid kõik
sui'd küll nimetatud, kuid kooramatud legaatidega suuremal määral,
kui oli nende pärandiosa. Majapoeg - pereisa järglane - pidi testa-
mendis olema nimeliselt mainitud. Ülejäänud pereliikmeid polnud va-
ja üksikult nimetada ja nende nimetamiseks piisas üldisest vorme-
list - inter ceteros. Hiljem nõuti preetorite poolt, et kõiki mees-

1

D e r n b u r g, H., System des römischen Rechts, II Teil,
8. Aufl., Berlin 1912, lk. 1028.

soost pereliikmeid tuleb testamendis nimeliselt meeles pidada².

Vana formaalne sundpärimine kestis kuni Justinianuse poolt tehtud muudatusteni. Tegelikus elus oli formaalne sundpärimine juba varem kõrvale heidetud. Mitmete preetorite ediktide põhjal oli pärandist ilmajäetud lastel õigus nõuda oma seadusjärgset pärandiosa - lapseosa. See õigus polnud rajatud mingile õiguslikule alusele ja ta oli mõeldud rohkem moraalise surve avaldamiseks testatoorile. Hiljem ei osutunud laste selline kaitse küllalt mõjuvaks. Tingituna muutunud olukordadest astuski senise nn. sugulastekohustuse asemele õiguskohustus. Muudatus viidi läbi rahva enese poolt centumviride kohtute kaudu. Nende kohtute praktikast saigi alguse nn. sundosa õigus.

Sundosaks /portio legitima/ nimetatati pärandiosa, mis oli määratud pärandaja poolt pärandist ilmajäetud seadusjärgsetele pärijatele³.

Sundosa nõudmiseks olid õigustatud lähemad sugulased, kes olid seadusjärgsed pärijad ja kellele polnud juba testamendiga määratud vähemalt 1/4 nende seadusjärgsest pärandiosast. 1/4 määramine sundosaks oli pärit lex Falcidia

2

Ib., lk. 1026, 1027, 1030.

3

Ib., lk. 1032.

põhimõtete rakendamisest praktikas. Nimelt lubas lex Falcidia koormata pärijat legaatidega ainult niipalju, et pärijale jääks alles $\frac{1}{4}$ temale määratud pärandiosast⁴. Lähemate sugulaste hulka kuulusid nii võimu- kui ka veresugulased ja erilistel eeldustel ka õed-vennad⁵. Sundosa väljanõudmiseks ei olnud ühtegi otsust hagi, vaid see toimus kaudsel teel querella inofficiosi testamenti kaudu⁶. Õigus esitada querella inofficiosi testamenti ei põhinenud sundosaõiguse rikkumisel, sest tolleaegne kehtiv õigus ei tunnudki sundosa kui sellist. Aluseks, mille põhjal võidi nõuda sundosa, oli õ i g l u s e t u s. Oli ju seadusjärgne pärija jäetud ilma pärandist ja selles nägi ta enese suhtes õiglusetust⁷.

Justinianuse poolt tehtud muudatuste põhjal kujunes sundpärimine järgmiseks. Sundpärijaiks olid kõik j ä r e l e t u l e j a d /ka mitteabiellulised lapsed/, nende hulgas ka adoptiivlapsed oma adoptiivvanemate suhtes, v a n e m a d /ka kõik teised alanejad/, õ e d - v e n n a d ja samuti ühisest isast põlvnevad poolvennad ja -õed, kui neile oli eelistanud mõni autu isik. Sundosa nõude rakendamisel võisid nõuda sundosa ainult need, kes oleksid testamendi puudumisel esinenud lähemate seausjärgsete pärijatena

4

Ib., lk. 976, 1033.

5

Ib., lk. 1034.

6

Ib., lk. 1032.

7

Ib., lk. 1033.

Ühe hilisema muudatuse järgi ei piisanud enam, kui pärandaja määras küll sundosaõiguslikele alanejaile ja ülenejaile sundosa, vaid ta pidi nad ka pärijaiks nimetama.⁸

Sundosa suurus oli seatud olenevusse sundpärija ~~sundpärija~~ seadusjärgsest pärandiosast. Oli seadusjärgne pärandiosa pärandist 1/4 või rohkem, moodustus sundosa selle 1/3-st. Oli aga seadusjärgne pärandiosa 1/5 või vähem kogu pärandist, siis oli sundosa pool seadusjärgsest pärandiosast. Sundosa arvutati iga üksiku sundpärija suhtes eraldi - nn. jaotavarvutuse alusel⁹.

Sundosa kuulus tasumisele pärandaja varandusest ja tema arvutamine toimus pärandi seisul alusel pärandaja surmamomendil¹⁰.

Pärandaja võis oma seadusjärgseid pärijaid jätta ilma sundosast, kui pärijad olid pärimiskõlbmatud. Pärimiskõlbmatuks tunnustamise põhjustena esinesid pärandaja vastu sooritatud kuriteod¹¹.

Oli seadusjärgsele pärijale testamendiga määratud mingi osa ja see osa oli vähem kui temale kuuluv sundosa, võis ta nõuda selle osa täiendamist kuni sundosa suuruseni. Keelatud oli sundosa koormamine, nt. legaatidega jne.¹²

Üldreeglina polnud pärandaja sundpärijate suhtes õigustoiminguteks inter vivos piiratud. Hageda võidi ainult üksikute inter vivos toimetatud õigustoimingute vastu, mille sihiks oli olnud sundosa vähendamine¹³.

8

Ib., lk. 1036, 1037.

9

Ib., lk. 1037.

§ 3. S u n d p ä r i m i s e m õ i s t e .

BGB tunneb materiaalist sundpärimist. Siin pole sundpärijail õigust nõuda enda nimetamist testamendis, vaid õigus teatavale osale pärandist. Erinevus formaalsest pärsundpärimisest avaldub selgemi selles, et sundpärimise reeglite rikkumine pole testamendi tühistamise aluseks, vaid sundpärijail on õigus nõuda endale teatavat osa pärandist. Õigus sundosale /sundosaoõigus/ ei loo mingit seadusjärgset pärimisõigust, vaid annab õiguse teatavale pärandiosale pärandi jagamisel.

Õiguse sundosale omavad isiku järeltulijad ja peale nende veel vanemad ja abikaasa. Sundosa võivad nad nõuda alles siis, kui pärandaja on nad oma viimse tahteavaldusega kõrvaldanud pärimisest¹⁴. Sellest nähtub, et kellelgi pole õigust nõuda enda pärijaks nimetamist. Testeerimisvabadus on selle sättega jäetud täiel määral püsima.

Et mõista sundpärimisõigust tema täielikus kujus, peame vahet tegema sundpärimise kahe erimomendi vahel, mis seaduses küll otseselt väljendust pole leidnud. Meie võime eristada:

10

Ib., lk. 1038.

11

Ib., lk. 1039.

12

Ib., lk. 1041.

13

Ib., lk. 1042, 1043.

14

~~S.~~
BGB § 2303.

1/ sundosaõigust ja

2/ sundosanõuet.

Millel sundosaõigus õieti põhineb, pole seaduses otseselt väljendamist leidnud. Meie võime sundosaõiguse aga tuletada seaduses küll väljendamata, aga üldiselt tunnustatud testeerimisvabaduse kuritarvitamise keelust¹⁵. Ja vastandina vastavale kohustusele, oma testeerimisvabadust mitte kuritarvitada, tekibki sundosaõigus. Pärandaja peaks oma surmapuhuste korralduste juures sundpärijaid meeles pidama ja neile määrama osa pärandist. Pärandaja võib sundpärijaid neile kuuluva sundosa täies ulatuses:

1/ pärijaks nimetada¹⁶,

2/ legataariks nimetada¹⁷ või

3/ sõnaselgelt soodustada¹⁸.

Kui pärandaja kuritarvitab oma korraldamisvabadust temast järelejääva varanduse suhtes ja jätab sundpärijad pärandist ilma, astub kohe seadus vahele. Seaduse normid tulevad rakendamisele seetõttu, et pärandaja on rikkunud sundpärimise korda. Sellest sundpärimise korra rikkumisest tekib sea-

15

E n d e m a n n, F., Erbrecht des Bürgerlichen Gesetzbuches, Berlin und Leipzig 1923, lk. 140.

16

BGB §§ 2306, lg. 1., 2308, lg. 1., 2316, lg. 2.

17

Ib., §§ 2307, 2308, 2320.

18

Ib., § 2304.

d u s l i k s u n d o s a n õ u e, mis väljendub selles, et sundpärilane on õigus nõuda

1/ sundosa täies ulatuses, kui pärandaja pole sundpärilajale pärandist midagi määranud või on teinud määrangu selliselt, et ta ise sellest loobuda võib ja nii talitenud ongi¹⁹,

2/ temale jäetud pärandi osatäiendamist kuni sundosa väärtuseni²⁰ ja

3/ oma osatäiendamist pärandile juurdearvatavate kingete arvel²¹.

Sundosaõiguse ja sundosanõude veheline erinevus ilmneb eriti selgelt nende tekkemomentide võrdlemisel. Sundosanõue tekib alles pärandi avanemisega ja on üleantav ning pärandatav²². Sundosaõigus oleleb aga juba enne pärandi avanemist. Sundosaõigus loob teatava ooteõiguse pärandile, mida on ka võimalik tuvastada kohtulikus menetluses²³.

Sundosanõue tekib seaduse alusel, kuid pole sundpärilajale kohuslik. Nimelt võib sundpärilaja:

m 1/ pärimislepinguga üldse loobuda oma sundosaõigusest,

19

Ib., §§ 2306 lg. 1., 2307, 2321.

20

Ib., § 2305.

21

Ib., § 2325.

22

Ib., § 2317.

23

Ib., §§ 2325, 2346.

mille tagajärjel ei saagi tekkida sundosanõue²⁴,

2/ pärijatega sõlmitud lepingu alusel loobuda sund-
o s a s t. Siin leiab aset loobumine teatavast juba omandatud nõu-
deõigusest.

Sundosanõue aegub kolme aasta möödudes arvates päevast, millal
sundpärijale sai teatavaks pärandi avanemine ja tema õigusi piirav
pärandaja surmapuhune korraldus. Igal juhul aegub sundosanõue
30 aasta möödumisel pärandi avanemisest²⁵.

24

Ib., § 2346.

25

Ib., § 2332.

§ 4. S u n d p ä r i m i s e e e l d u s e d .

Sundpärija võib olla nimetatud pärijaks

1/ kitsenduste ja koormistega või

2/ ilma igasuguste kitsenduste ja koormisteta.

Kui sundpärija on nimetatud pärijaks ilma igasuguste kitsenduste ja koormisteta, võime eraldada kaht juhtu:

a/ pärandiosa vastab täielikult sundosale. Sel juhul puudub sundpärijal sundosanõue. Sundosanõue puudub tal ka siis, kui ta loobub pärandiosast. Pärandiosast loobumine sel juhul kustutab ühtlasi õiguse sundosanõudele²⁶,

b/ pärandiosa on väiksem sundosast²⁷. Sundpärija võib nüüd nõuda oma pärandiosa täiendamist kuni oma seadusjärgse pärandiosa poole väärtuseni²⁸. Siin on meil tegemist p i i r a t u d s u n d o s a n õ u d e g a, sest sundpärija omab ainult õiguse nõuda sundosa väärtusest puuduvat osa rahas.

K i t s e n d u s e d on vaba pärandiomandamist piiravad õ i g u s l i k u d t a k i s t u s e d²⁹. Neiks on testamenditait-

26

Endemann, op.cit., lk.142.

27

BGB § 2303 lg.1.

28

Ib., § 2305.

29

Endemann, op.cit., lk.143.

7

ja või järelepärija nimetamine. Koormise all mõistetakse aga pärandiosa materiaalselt vähendamist legaaside või pärandist väljannete määramise teel. Siin võime jällegi eraldada kaks juhtu:

1/ kui määratud pärandiosa moodustab pool või vähem seaduslikust pärandiosast, loetakse kõik kitsendused ja koormised olematuks³⁰. Sundpärija ei või siin loobuda ~~sundosa~~ pärandiosast ja sundosa rahas nõuda - vastasel korral kaotab ta pärimisõiguse. Sundosanõue seisneb ainult ulatuses, mille võrra sundosa ületab pärandiosa väärtuse³¹,

2/ kui pärandiosa on suurem kui sundosa, on sundpärijal valikuõigus. Ta kas loobub pärandiosast või võtab selle vastu koos kõigi kitsenduste ja koormistega³². Pärandiosast loobumise korral jääb sundpärijale sundosanõue.

On sundpärijale määratud legaat, on tal samuti valikuõigus: võtta vastu legaat ja tõsta sundosanõue osa suhtes, mille ulatuses legaat on sundosast väiksem või loobuda legaadist, säilitades sealjuures õiguse sundosanõudele³³.

30

BGB § 2306 lg.1.

31

Ib., § 2305.

32

Ib., § 2306 lg.1.

33

Ib., § 2307.

§ 5. Sundpärivad.

Sundpärivad on isikud, kellel on õigus sundosale³⁴. Sundpärijaiks BGB järgi on isiku järeltulijad, vanemad ja abikaasas a. Neist omavad efektiivse sundpärimisõiguse need, kes lähema seadusliku pärijana pärimisele kutsutakse³⁵. Kaugemad järeltulijad pole siis veel sundpärimisõiguslikud, kui järeltulija, kes nad seadusjärgsest pärimisest kõrvaldab, omab sundosaõiguse või võtab vastu temale langeva osa³⁶. Sundpärijaiks võivad olla ainult pärandi avanemise hetkel elus olevad isikud³⁷.

Sundosaõigus puudub isikuil, kes on:

1/ pärandajaga sõlmitud lepingu põhjal loobunud oma seadusjärgsest pärimisõigusest³⁸,

2/ jäetud sundosaõigusest ilma pärandaja viimse tahteavalduse põhjal³⁹. Põhjusiks, mille alusel pärandaja võib keelata sundosa langemist sundpärijaile, on järgmised:

3/ laste suhtes, kui need⁴⁰:

I. on püüdnud tappa pärandajat, selle abikaasat või mõnda pärandaja järeltulijat,

II. on ette kavatselt tekitanud pärandajale või selle

34

C o s a c k, K., Lehrbuch des deutschen bürgerlichen Rechts, Bd. II, 6. Aufl., Jena 1913, lk. 862.

abikaasale kehavigastusi; viimasel juhul ainult siis, kui järeletuleja põlveneb ka pärandaja abikaasast,

III. on süüdi mingis pärandaja või tema abikaasa vastu sihitud ettekavatsetud kuriteos,

IV. rikub pahatahtlikult temal lasuvat seaduslikku kohustust anda pärandajale ülalpidamist,

V. elab pärandaja tahte vastaselt autut või kõlblusvastast elu.

b/ abikaasa suhtes⁴¹ - kui pärandaja oli õigustatud tema vastu alustama abielulahutust järgmistel põhjustel:

I. kui abikaasa on rikkunud abielu⁴²,

II. kui abikaasa püüdis tappa pärandajat⁴³,

III. kui abikaasa jättis tema kuritahtlikult maha ja ei alustanud abielulist kooselu ühe aasta jooksul, arvates vastavast kohtuotsusest⁴⁴,

IV. kui abikaasa on muutnud abielulise kooselu võimatuks

35

E n d e m a n n, op.cit., lk. 143.

36

BGB § 2309.

37

Ib., § 1926.

38

Ib., § 2346.

39

Ib., §§ 2333, 2336.

40

Ib., § 2333.

41

Ib., § 2335.

abiellust tulenevate kohustuste raske rikkumise või eba-
ausa või ebakõlbla käitumise läbi⁴⁵.

c/ vanemaid⁴⁶, kui need:

I. on püüdnud tappa pärandajat, selle abikaasat või mõnda järeltulijat,

II. on süüdi mingis ettekavatsetud kuriteos pärandaja või selle abikaasa vastu,

III. rikub kuritahtlikult temal lasuvat seaduslikku kohustust⁴⁷ pärandajale ülalpidamist.

3/ p ä r i m i s k õ l b m a t u d⁴⁷. Pärimiskõlbmatud on, kes:

a/ on ettekavatsetult või õigusvastaselt tapnud või püüdnud tappa pärandajat või asetanud viimase seisukorda, milles ta ei saanud teha surmapuhust korraldust,

b/ ettekavatsetult või õigusvastaselt on takistanud pärandajat koostada või tühistada surmapuhust korraldust,

c/ pärandajat salakavala pettuse või õigusvastase ähvarduse abil on sundinud surmapuhust korraldust koostama või tühistama,

42

Ib., § 1565.

43

Ib., § 1566.

44

Ib., § 1567.

45

Ib., § 1568.

46

Ib., § 2334.

d/ on püüdnud võltsida surmapuhuses korralduses väljendatud pärandaja viimset tahtet.

Pärimiskõlbmatuks ei saa isikut tunnistada muidu, kui ainult vastava hagi tõstmise teel kohtus. Hagi pärimiskõlbmatuks tunnustamise kohta tuleb tõsta pärimiskõlbmatu isiku vastu. Hagi tõstmiseks on õigustatud ainult isikud, kes on huvitatud sundpärija pärimiskõlbmatuks tunnustamisest. Seega on selleks õigustatud iga isik, kes saab kasu pärimiskõlbmatu sundpärija väljalangemisest pärijate hulgast⁴⁸. Alati ei saavuta aga hageja ise kasu sundpärija pärimiskõlbmatuks tunnustamisest. Nimelt juhul, kui hageja on kaugema järgu seadusjärgne pärija ja kasu langeb mõnele lähema järgu pärijale. Hagi tõstmiseks on aega 5 aastat arvates päevast, mil hagejale sai teatavaks pärimiskõlbmatuse ~~juht~~ põhjus. Igal juhul aegub hagi 30 aasta jooksul peale pärandi avanemist⁴⁹.

Pärimiskõlbmatuks muutub isik vastava kohtuotsuse õigusjõusse astumisega⁵⁰.

47 Ib., §§ 2339, 2345.

48 Ib., § 2341.

49 Ib., §§ 2340, 2082.

50 Ib., § 2342 lg. 2.

§ 6. S u n d o s a a r v u t a m i n e .

Kui on kindlaks määratud sundpärijad, tulevad määratella ka neile langevad pärandiosad. Sundosad tulevad määrata kindlaks iga sundpärija kohta eraldi. Eraldi tulevad nad kindlaks määrata seepärast, et sundosa moodustab pool seadusjärgse~~xt~~ pärimise korras sundpärijale langevast osast⁵¹. Sundosa arvutamine toimub jaotav-
arvutuse ja mitte kollektiiv-
arvutuse kaudu. Kollektiivarvutamise-
ga oleks meil tegemist juhul, kui arvutataks kõigile sundpärijaile seadusjärgse pärimise korras langev osa, millest poolosa tuleks omakorda jagamisele üksikute sundpärijate vahel. Jaotavarvutuse puhul tuleb aga arvutada igale sundpärijale langev seadusjärgne pärimisosa, millest pool moodustabki tema sundosa.

Sundosa arvutamisel võime eraldada kaht momenti, mis mõjustavad sundosa suurust. Meil tuleb nimelt eraldada nn. objektiivset ja subjektiivset arvutust⁵². Subjektiivne arvutus lähtub isikuist, s.o. pärijaist. Siin tuleb kindlaks määrata pärijate arv, kuna vastavalt pärijate arvule kujuneb ka iga sundpärija seadusjärgse pärimisosa suurus. Sundpärijate seadusjärgse pärimisosa kindlaksmääramiseks tuleb eelkõige määrata kindlaks seadusjärgsete pärijate arv.

51

Ib., § 2303.

52

E n d e m a n n, op.dit., lk. 144, 145.

Üldreeglina tulevad arvestamisele kõik isikud, kes esineksid seadusjärgsete pärijatena. Arvesse ei tule need seadusjärgsed pärijad, kes on surnud enne pärandajat või kes on pärandaja eluajal loobunud oma seadusjärgsest pärimisõigusest⁵³. Sellevastu arvestatakse seadusjärgsete pärijatena kõiki, kes on loobunud pärandist, tunnustatud pärimiskõlbmatuks või jäetud pärandaja viimse tahtavaldusega pärandist ilma⁵⁴. Selline seadusjärgsete pärijate arvu kindlaksmääramine on täiel määral põhjendatud. Et oma seadusjärgsest pärimisõigusest loobunut ei arvestata seadusjärgsete pärijate hulka sundosade kindlaksmääramisel, on tingitud sellest, et tema loobumise tõttu väheneb reeglipäraselt ka pärand, sest tavaliselt saab pärimisõigusest loobuja loobumise tasuks mingi hüvituse, mis nüüd pärandist puudub. Selle hüvituse võrra on pärand vähenenud ja poleks enam õiglane arvata ka loobujat pärijate hulka, mille läbi pärandiosad väheneksid juba teistkordselt /esmakordselt väheneksid nad hüvituse andmisega/. Pärimiskõlbmatud, pärandist loobunud ja pärandaja poolt pärandist ilma jäetud seadusjärgsed pärijad tulevad igal juhul kaasa arvata, sest pärandi koosseis pole nende äralangemise tõttu vähenenud⁵⁵.

53

BGB § 2310.

54

Ib.

55

Endemann, op.cit., lk. 144. - Engelmann, F., Das bürgerliche Recht Deutschlands, 6. Aufl., Berlin 1913, lk. 788.

Sundosa o b j e k t i i v n e a r v u t u s seisneb sundosanõude rajalise väärtuse kindlaksmääramises. Pärandi koostis ja väärtus määratakse kindlaks tema seisu järgi pärandisjätja ~~xxxxxxx~~ avanemise momendil⁵⁶. Pärandi väärtuse kindlaksmääramine toimub hindamise teel. Üldreeglina ei oma pärandusjätja poolt tehtud pärandi väärtushinnang mingit tähtsust. Erandina arvestatakse pärandaja poolt antud vara väärtusehinnangut mõisade suhtes. Mõis võetakse pärandaja poolt antud tulukuseväärtuse alusel sundosade määramisel arvesse, kui pärandaja on selle mõisa määranud mõnele pärijale tulukuseväärtuse alusel. Tingimuseks on siinjuures ikkagi, et pärandaja poolt antud mõisa tulukuseväärtus ei ületaks selle hindaväärtust⁵⁷.

Pärandaja surmamoment pärandi väärtuse kindlaksmääramisel omab suurt praktilist tähtsust. Eriti tuleb pärandaja surmamomenti silmas pidada mitmesuguste väärtpaberite hindamisel, sest nende väärtus võib sageli vägagi muutlik olla.

Pärandi väärtuse kindlaksmääramisel ei arvestata õigusi ega kohustusi, mis olenevad edasilükkavaist tingimustest. Samuti ei arvestata pärandisse ebakindlaid ja teadmatuid õigusi ja kohustusi. Küll kuuluvad aga pärandisse kõik õigused ja kohustused, mis on tehtud

56

BGB § 2311.

57

Ib., § 2312. — E n d e m a n n, op.cit., lk. 145.

olenevaks mõnest äramuutvast tingimusest. Kui äramuutev tingimus saabub, tuleb vastav õigustus või kohustus täita vastavalt kas tagasimaksmise või tagant järel maksmise teel⁵⁸.

On pärandaja andnud oma abikaasale abielu kestel eelosa, tuleb ka see arvata pärandisse. Erandlikult ei kuulu see eelosa pärandisse, kui tuvastamisele tuleb vanemate sundosa⁵⁹.

Kui sundpärija pole nimetatud pärijaks, on ta õigustatud nõudma pärijailt teateid pärandi koosseisu ja seisundi kohta⁶⁰.

Nagu selgub üldiselt sundpärimist käsitlevatest sätetest, tekib sundpärijail ooteõigus sundosale juba pärandaja eluajal. Sellest järeldeb, et pärandaja võib sundpärijale tema sundosa juba oma eluajal kätte anda. Kuna sundpärijaile on võimalik nende osad juba pärandaja eluajal kätte anda, tuleb pidada võimalikuks ka sundpärijate õiguste rikkumist pärandaja eluajal. Olenevalt eeltoodust osutub mõnikord sundosa kas suuremaks või vähemaks kui pool seaduslikust pärimisosast. Seetõttu võib ka sundosa mõnikord hoopis äralangeda. Need erandnähted, mis mõjustavad sundosa suurust seadusliku pärimisosa suhtes, on eelanne⁶¹ ja tasenduskohustus.

58

BGB § 2313.

59

Ib., § 2311.

60

Ib., § 2314.

61

Ib., § 2315.

E e l a n d e juurdearvamine on võimalik, kui pärandaja on selle andmisel sõnaselgelt väljendanud, et ta kuulub sundosale juurdearvamisele. Sellega on sundpärijale antud ühtlasi võimalus sellist määrangut, mis kitsendab tema sundpärimisõigust, kas vastu võtta või tagasi lükata. Määrab pärandaja alles testamendis, et teatav määrang kuulub sundosale juurdearvamisele, siis tuleb seda korraldust vaadata kui tühist⁶².

Juurdearvamiskohustusele võib allutada ka kõik v a b a - t a h t l i k u d a n d e d. Kui pärandaja on väljendanud, et annetus kuulub "juurdearvamisele", siis oletat⁹kse kahtluse puhul, et annetus oli mõeldud juurdearvamiseks p ä r a n d i o s a l e ja mitte sundosale.

T a s e n d u s k o h u s t u s on üksikute järeletulejate ebavõrdsete ja -õigete sundosade ühtlastamiseks. Peale selle on tasenduskohustus veel mõõdupuuks, millega määratakse pärandaja testeerimisvabadust. Iseenesest piirdub tasenduskohustus seaduslike pärimisosade õige kohaldamisega⁶³. Tasenduskohustus tuleb rakendamisele ainult ü k s t e i s e k ö r v a l p ä r i v a t e j ä r e l e t u l e j a t e v a h e l⁶⁴. Ehkki tasenduskohustus on määratud seadusjärgsete pärimisosade määritlemiseks, mõjub ta kaud-

62

E n d e m a n n, op.cit., lk. 145, 146.

63

Ib., lk. 146. - E n g e l m a n n, op.cit., lk. 788.

64

Ib., lk. 789.

selt ka sundosale. Tasendus ise toimub järgmiselt. Pärandile arvatakse juurde kõik järeletulejatele antud ja tasenduskohustusele alluvad eelanded. Selliselt saadud pärandist moodustatakse pärijate seaduslikud pärimisosad. Neist seaduslikest pärimisosa-dest arvatakse igal järeletulejal maha eelanne, mis ta on juba kätte saanud ja ülejäänud pärimisosast pool moodustabki tema sundosa⁶⁵. Tasenduskohustusele alluvad pärandaja poolt tema eluajal järeletulejatele antud kaasavara, liiga suured toetused ja muud tasenduskohustusega seotud annetused⁶⁶.

65

BGB § 2316.

66

Ib., § 2050.

§ 7. S u n d o s a k o h u s t u s e t ä i t j a d .

Sundosa kuulub täitmisele p ä r a n d i s t. Kohuslastena, kes on kohustatud täitma sundosa, esinevad p ä r i j a d - ja ainult pärijad. On meil tegemist kaaspärijatega, vastutavad nad s o l i - da a r s e l t. On sundpärija ühtlasi pärijaks testamendi või lepingu põhjal, võib ta oma sundosa täitmist nõuda kaaspärijailt, kes pole sundpärijad, kui ta pärandiosa on v ä i k s e m kui talle kuuluv sundosa. Nõuavad aga pärimisest eemaldatud sundpärijad temalt oma sundosade täitmist, on ta kohustatud seda tegema ainult ulatuses, mille võrra temale langenud pärandiosa ületab talle kuuluva sundosa - nii et tema sundosa jääks puutumata ⁶⁷ .

Kuna sundosa tuleb tasuda pärijate poolt ja selle täitmise eest vastutab ainuüksi pärija, tulevad sundosa nõudmise hagid esitada p ä r i j a v a s t u. Pärijal on küll õigus nõuda sundosa tasumist kaaspärijailt, kuid see õigus ei anna talle õigust vaielda sundosanõude vastu. Sundosa tasumise küsimus on pärijate omavaheline asi ja nimelt nende pärijate vaheline, kes on kohustatud tasuma sundosa kas täieliselt või osaliselt⁶⁸. Pärijal on õigus nõuda sundosa tasumist:

66

Ib., § 2319.

67

Ib., § 2318.

1/ l e g a t a a r i l t - see avaldub selles, et pärijal on õigus keelduda legaadi väljandmisest kuni sundosa nende mõlema poolt on võrdeliselt kaetud. On legataar ühtlasi sundpärija, võib temalt nõuda sundosa tasumist teistele sundpärijaile ainult ulatuses, mille võrra legaat ületab temale kuuluva sundosa. Samuti juhul, kui pärija on ise sundpärija, võib ta loobuda sundosa väljamaksmisest määrani, mille tasumisel tema oma sundosa ei jääks enam puutumata⁶⁸,

2/ isikuilt, kes sundpärija asemel on saanud s e a d u s - j ä r g s e i k s p ä r i j a i k s või kellele pärandaja poolt viimse tahteavaldusega on määratud s u n d p ä r i j a p ä r a n d i o s a. Sundpärija asemel seadusjärgseks pärijaiks saanud isik on kohustatud pärijale tasuma selle poolt sundosa katteks makstud summa⁶⁹,

3/ isikuilt, kes on s a a n u d k a s u mõne sundpärija loobumisest temale määratud legaadist⁷⁰,

4/ isikuilt, kellele pärandaja viimse tahteavaldusega on a s e t a t u d k o h u s t u s tasuda sundosad⁷¹.

68

Ib.

69

Ib., § 2320.

70

Ib., §§ 2321, 2322.

71

Ib., § 2324.

Vastutus s u n d o s a t ä i t m i s e e e s t l a s u b p ä -
r i j a i l , k u i v ö r d p ä r a n d i s t j a t k u b s e l l e r a h u l d a m i s e k s . O n p ä r i j a
i s e s u n d p ä r i j a , s a a b t a o m a t ä i e n d a t u d s u n d o s a t ä i e s u l a t u s e s k ä t -
t e j a v ö i b m i t t e p ä r i j a i d s u n d p ä r i j a i d j u h t i d a r a h u l d u s e s a a m i s e k s
ü l e j ä ä n u d p ä r i j a t e j u u r d e ⁷² .

§ 8. Sundpärimise mõju õigus-
toimingutele elavate vahel.

Pärijail on õigus tõsta vaiet pärandaja poolt koostatud testamendi vastu. See õigus ei anna aga küllaldast kaitset sundpärijaile oma õiguste kaitseks. Kui sundosa arvutatakse ainult olemasoleva pärandi alusel, oleks pärandajal võimalus jätta sundpärijaid nende sundosadest ilma või vähendada sundosaid miinimuminõuetele, et ta annab enne oma surma oma varanduse kolmandaile isikule. Selliste võimaluste ärahoidmiseks astub seadus vahele ja pakub sundpärijaile kaitset. Kaitse seisneb õiguses väielda õigustoimingute vastu elavate vahel, mis omakorda annab võimaluse pärandi suurendamiseks.

Õigustoimingud, mille vastu sundpärijail on õigus vaielda, on ainult kinked - ja ainult sellised kinked, mis on toimunud viimase 10 aasta jooksul enne pärandaja surma. Iseloomustavaks BGB-le on, et ta lubab vaiet tõsta iga kinke vastu. Need kinked arvatakse lihtsalt pärandile juurde ja sundosa arvutatakse nüüd juba suurenenud pärandiväärtuse alusel⁷³. Sellise arvutamise kaudu saavutatud sundosa tavatsetakse ka nimetada "täiendatud sundosaks", kusjuures ka BGB ise mainib sundosa täiendamist. Sundosa osa, mille

73

Ib., § 2325.

võrra "täiendatud sundosa" on suurem tavalisest sundosast, nimetat-
takse seetõttu ka erakorraliseks sundosaks⁷⁴. Sellist vahetegu
sundosa ja erakorralise sundosa vahel ei pea õigeks Endemann.
Ta toonitab, et täiendatud sundosa on ikkagi tavaline õige sund-
osa ja tema õiguslik loomus ei sisalda midagi erakorralist. Ka tulevat
igal pool, kus seadus mainib sundosa, mõista selle all mitte ainult
tavalist sundosa, vaid ka nn. täiendatud sundosa⁷⁵.

Pärandile kuulub juurdearvamisele iga kinge. Erandi moodusta-
vad kinked, mis on antud mingi moraalse kohustuse alusel või viisa-
kuse otstarbel⁷⁶.

Kõik kinked kuuluvad pärandile juurdearvamisele seetõttu,
kuna eeldatakse, et objektiivselt on kinkesaaaja rikastunud päranda-
ja varanduse arvel. Kingete hulka arvatakse ka õigusepäraselt antud
kinkelubadused ja igasugused segakinked. Samuti kuuluvad siinmõis-
tetud kingete alla kõik vara omava pärandaja poolt varatu abielu-
naiselega sõlmitud kokkulepped, kui nende vahel kehtis varaühisus. Pole
oluline, kas sundpärija oli kinke tegemise ajal juba olemas või tea-
dis pärandaja tema tulevast olulust arvestada⁷⁷.

Kui abielu lõppemisest on möödunud 10 aastat, ei kuulu ka ~~xxx~~

74

E n g e l m a n n, op.cit., lk. 792.

75

E n d e m a n n, op.cit., lk. 148.

76

BGB § 2330.

77

E n d e m a n n, op.cit., lk. 149.

abikaasade vahelised kinged pärandile juurdearvamisele⁷⁸.

Kingitud asjadest arvestatakse äratarvitatavad asjad nende kinkeagega väärtusega. Kõik muud asjad arvestatakse selle väärtusega, mis neil on pärandi avanemise momendil. Oli mõnel ajal aga kinke tegemise momendil väiksem väärtus kui pärandi avanemise momendil, kuulub ta arvestamisele selle väiksema väärtusega⁷⁹.

Võib esineda juhus, et sundpärija on ise pärandaja poolt kinkega soodustatud. Sel juhul tuleb ka see kinge pärandile juurde arvata ja hiljem kinke väärtus sundpärijale langevast sundosast maha arvata⁸⁰.

Kingete puhul tulevad rakendamisele kõik juurdearvamist⁸¹ ja tasenduskohustust⁸² puutuvad sätted. Keelas pärandaja kinke tegemisel sundpärijale selle juurdearvamise pärandile, arvutatakse kinke läbi soodustatud sundpärija sundosa pärandist ning ei võeta sealjuures arvesse saadud kinge. Teistele sundpärijatele langevate sundosade arvutamisel võetakse aga selline kinge ikkagi arvesse⁸³.

78

BGB § 2325, lk. 3.

79

Ib., lg. 2.

80

Ib., § 2327, lg. 1.

81

Ib., § 2315.

82

Ib., § 2316.

83

E n d e m a n n, op.cit., lk. 149.

Kui pärija pole kohustatud tasuma kogu sundosa, on pärijal õigus puuduvat osa kinkesaajalt välja nõuda ~~al~~ u s e t a r i - k a s t u m i s e eeskirjade alusel⁸⁴. Viimane kinkesaaja vastutab varasemate eel⁸⁵.

84

BGB § 2329, lg.1.

85

Ib., lg.3.

§ 9. Sundosast ilmajätmine ja selle kitsendamine.

Sundosast ilmajätmise all mõistetakse pärandaja õigust kõrvaldada seadusega kaitsitud sundosaõigust.⁸⁶ Sundosast ilmajätmine on pärandaja isiklik õigus, mida ta võib kasutada oma äranägemisel. Sundosast ilmajätmine võib toimuda ainult viimses tahteavalduse avaldatud korraldusega.⁸⁷ Erandina võib aga selline klausel sisalduda ka pärimislepingus. Mõeldavad on koguni sellised testamendid, mis sisaldavad ainult korraldusi sundosast ilmajätmise kohta.⁸⁸ Kui pärandaja on oma testamendiga kõrvaldanud mõne sundpärija sundpärimisest, kuid hiljem temale andestanud, muudab andestus testamendi vastava korralduse tühiseks.⁸⁹

Peale sundosast ilmajätmise on pärandajal õigus kitsendada sundpärijate õigusi sundosa suhtes. Sundpärimisest kõrvaldamise hulka laiemas mõttes võime lugeda ka sundpärijate pärimisõiguste kitsendamised, mistõttu allpool käsitlemegi sundosast ilmajätmist ja sundpärijate õiguste kitsendamist ühises süsteemis.⁹⁰

86

Endemann, op.cit., lk. 150.

87

BGB § 2336, lg. 1.

88

Engelmann, op.cit., lk. 794.

89

BGB § 2337.

90

Engelmann, op.cit., lk. 793.

Pärandaja ei saa kedagi sundpärimisest kõrvaldada ainult oma äranägemise järgi. Sundpärimisest kõrvaldamine võib toimuda seadustes ettenähtud põhjustel. Testamendis peab pärandaja näitama põhjused, millistel ta kedagi sundosast ilma jätab ja võimaluse korral ka seda tõestavad asjaolud. Igal juhul peab sundosast ilmajätmise põhjus olelema testamendi koostamise ajal. Sundosast ilmajätmise põhjused tulevad tõestada. Kuna seda pole enam võimalik teha pärandajal, langeb tõestamiskohustus pärijale, kes hageb sundosast pärandaja poolt ilmajäetud sundpärija pärimiskõlbmatuks tunnustamist⁹¹.

Sundosast ilmajätmise tagajärjekes on sundpärijale kuuluva seadusliku pärimisõiguse lõppemine. Seadusliku pärimisõiguse lõppemiseks võime seda nimetada seetõttu, et sundosa on tegelikult seadusjärgse pärimisosa üks osa ja moodustab selle miinimumi, mida sundpärija on õigustatud nõudma⁹².

Vaadeldes lähemalt sundosast ilmajätmist käsitlevaid sätteid näeme, et neid põhjusi, mille alusel toimub sundosast ilmajätmine, võime jaotada kahte gruppi. Nii võib sundosast ilmajätmine toimuda kas karistuseks või hüveolu kaitseks⁹³.

91

BGB § 2336, lg. 2, 3.

92

Engelmann, op.cit., lk. 793.

93

Ib.

Karistuseks sundosast ilmajätmine moodustab tegelikult selle osa, mida meie tunneme sundosast ilmajätmise all kitsamas mõttes⁷. Sundosast ilmajätmine leiab aset siis, kui sundpärija on sooritanud mingi kuriteo pärandaja vastu. Need põhjused on täpsemalt loetletud juba eelpool pärimiskõlbmatuse puhul⁹⁴, mistõttu neid siinkohal lähemalt ei käsitle. On sundpärija jäetud sundosast ilma seetõttu, et ta vastu pärandaja tahet elas autut või kõlblusvastast elu, kuid on enne pärandi avanemist pikemat aega sellisetest eluviisidest loobunud, loetakse sel põhjusel sundosast ilmajätmine kehtetuks⁹⁵. Tekib kahtlus sundosast ilmajätmise põhjuste rakedamisel, tuleb seaduse mõtet leida tema tähttähelises tõlgendamises⁹⁶.

Sundosaoõigus on rikutud ja ühtlasi antud ka sundosanõudeõigus, kui sundpärijat pole testamendis nimetatud, kui ta on pärandist ilma jäetud seadusliku põhjuseta või kui ta on sundosast ilma jäetud ilma põhjust nimetamata⁹⁷.

Sundosast ilmajätmine hüveolu kaalutlusel /exheredatio bona mente/ on võimalik ainult ülenejate

94

vt. lk. 19 ja 20.

95

BGB § 2336, lg. 4.

96

Engelmann, op. cit., ib.

97

Ib.

suhtes. See võib toimuda ainult testamendis tehtud korralduse alusel. Eelduseks on siin, et järeletuleja on sel määral pillaja või ülevõlas tunud, et tema tulevane teenistus selle läbi ohustatud on. Teiseks on oluline, et see olund esineks ka veel pärandi avanemise momendil⁹⁸. Siinjuures pole oluline, et pillamine esineks sellises ulatuses, mis õigustaks järeletuleja teovõimetuks tunnustamist. Ka pole selge, kas samadele normidele alluvad järeletulejad, kes on juba tunnustatud pillamise tõttu teovõime tuks ja on seetõttu usetatud eestkoste alla⁹⁹. Kitsendamisele kuulub siin sundpärija vaba korraldusõigus sundosa suhtes. Sellega tagatakse järeletuleja perekonnale need sundosast tulenevad võimalikud hüved, mis sundpärija vaba korraldusõiguse puhul langeksid ohvriks tema pillamishimule või kasuks tema võlausaldaajale.¹⁰⁰

Nagu eeldud, on siinkohal tegemist ainult sundpärija korraldusõiguse piiramisega. Sundpärija saab sundosa kätte täies ulatuses¹⁰¹. Seaduse järgi võib sundpärija korraldusõiguse kitsendamine seisneda:

98

BGB § 2338.

99

Endemann, op.cit., lk. 151.

100

Engelmann, op.cit., lk. 794.

101

Endemann, op.cit., ib.

1/ sundpärija seadusjärgsete pärijate nimetamises tema järelpärijaiks või järellegataarideks või 2/ testamenditäitja nimetamises järeletuleja eluajaks¹⁰².

Kui vaadelda mõlemaid neid mooduseid, siis nähtub, et nende rakendamine eraldi ei annaks soovitud tulemusi. Tagajärjekas oleks ainult mõlema võimaluse üheaegne kasutamine, s.o. järelepärija nimetamine ja testamenditäitja sisseseadmine.

Järeletulejale-sundpärijale selliste kitsenduste pealepanemisel ei või pärandaja muuta varasema pärimislepingu või korrespondiivse testamendi sätteid ega nendega vastuollu sattuda¹⁰³.

Kui sundosale on nimetatud testamenditäitja, võib sundpärija ainult nõuda igaaastast sundosast saad¹⁰⁴vat puhastulu. Sundosa ja ka hiljem sundpärijale langev pärandvara on eelpool nimetatud kitsenduste tarvituselevõttuga kaitstud mitte ainult sundpärija korralduste vastu, vaid ühtlasi ka sundpärija võlausaldajate vastu. Sundpärija võlausaldajatelt on võetud õigus nõuda oma nõuete rahuld¹⁰⁵mist kitsendatud sundosast.

102

BGB § 2338.

103

Ib., §§ 2289, 2271.

104

Ib., § 2338, lg. 2.

105

Ib., §§ 2115, 2211, 2214. - E n d e m a n n, op.cit., lk. 152.

K a s u t a t u d k i r j a n d u s

=====

1. G o s a c k , K . , Lehrbuch des deutschen bürgerlichen Rechts,
Bd. II, 6. Aufl., Jena 1913.
2. E n d e m a n n , F . , Erbrecht des Bürgerlichen Gesetzbuches,
Berlin und Leipzig 1923.
3. E n g e l m a n n , A . , Das bürgerliche Recht Deutschlands, 6. Aufl.,
Berlin 1913.
4. W i n d s c h e i d , B . , Lehrbuch des Pandektenrechts, Bd. III,
9. Aufl., Frankfurt a. M. 1906.
5. D e r n b u r g , H . , System des römischen Rechts, II Teil, 8. Aufl.,
Berlin 1912.
6. B ü r g e r l i c h e s G e s e t z b u c h .